

Knjiga na knjigu*

Jure KRIŠTO, *Knjiga na knjigu I. Lovrenovića o (bosanskim) Hrvatima*, Alfej, Zagreb 2003., 103 str.

Knjige su nositelji civilizacije. Bez knjiga povijest je šutljiva, književnost nijema, znanost osakaćena, a misao zakovana. Knjige su čovječanstvo u tisku. (Barbara Tuchman)

Istraživanja o najčitanijim i najprodavanijim knjigama pokazuju da su na prvome mjestu knjige o kulinarstvu, a na drugome mjestu knjige o dijeti. Pomalo začuđujuće, gotovo zastrašujuće saznanje. Knjižica s naslovom *Knjiga na knjigu I. Lovrenovića o (bosanskim) Hrvatima*, autora dr. Jure Krište, makar malo doprinosi promjeni ove top ljestvice najčitanijih knjiga, ne samo direktnošću i intrigantnošću svoga naslova, nego i svojim sadržajem.

Moram reći da sam, ne samo zbog znatizelje nego i očekivanog zadovoljstva, pročitao knjigu književnika Ivana Lovrenovića s naslovom *Bosanski hrvati: Esej o agoniji jedne evropsko-orijentalne mikro-kulture*. Ne pokajah se niti zažalih, ali ipak me ispuni, uz zadovoljstvo, i sumnjama, pitanjima, pa i neprihvatanjem pojedinih njegovih tumačenja dodaja i osoba iz prošlosti. Voden istom radoznalošću, pročitah i knjižicu dr. Jure Krište o kojoj je ovdje riječ. Ne pokajah se niti zažalih. Ali bit će mi žao ako bilo tko apriori omalovaži ili odbaci promišljanja ova dva ugledna čovjeka i nadasve zaljubljenika i ljubitelja Bosne i svog naroda hrvatskog (predpostavljam da bi me Lovrenović ispravio i nadopunio pa rekao da je on

'bosanski Hrvat' a Krišto 'Hrvat iz/u Bosni'). Stoga, svi oni koji pristupaju ovoj knjižici dr. Krište sa stavom "nek je netko i Lovrenoviću odgovorio", ili oni koji tvrde da dr. Krišto "nema prava dovesti u pitanje a kamoli opovrgavati Lovrenovićeva promišljanja i tvrdnje o bosanskim Hrvatima jer je govorio i pisao, a često i bio u pravu, o problemima bosanskih Hrvata i onda kad su drugi 'mudro šutjeli' zbog straha ili interesa", takvi, i jedni i drugi, odveć pojednostavljuju i pogrešno čitaju i shvaćaju promišljanja i tvrdnje iznesene u ovim gore spomenutim knjigama. Znači li ovo da pokušavam reći "obadvojica su u pravu"? Ne. Ili "razlikuju se samo u nijansama". Ne. "Treba odbaciti stavove i tumačenja i jednoga i drugoga." Ne. "Slijepo pristajanje uz samo i isključivo jednoga od njih." Ne. Odgovor(e) na ova pitanja, čini i se, daje već sam autor, dr. Krišto, u uvodnome dijelu svoje knjižice: "No moram odmah, također, pripomenuti da Lovrenovića rado čitam... No bilo bi nepravedno ne priznati da mi se i neke Lovrenovićeve ideje sviđaju." (str. 1-2). Ipak, dr. Krišto ne traži niti pokušava tražiti truli kompromis tamo gdje ga ne može biti, niti ovakvim priznanjem otupljuje snagu i oštrinu argumenata i izričaja kojima ne samo da pobija i nijeće točnost Lovrenovićevih tumačenja pojedinih povijesnih događaja i osoba. On ide i korak dalje u svojoj izravnoj kritici Lovrenovićevih tumačenja identificirajući sam izvor i cilj takvih tumačenja: izvor je ideološki predložak, tj. ideologizirana interpretacija a cilj je unaprijed postavljena teza koju treba, pod svaku cijenu, dokazati uzimajući i izvlačeći pojedine događaje i osobe izvan konteksta, te ih uzdići na

* Neznatno izmijenjeni tekst s predstavljanja knjige 12. svibnja 2003. u Vrhbosanskoj katoličkoj bogosloviji, koje je organizirao Ogranak Matice hrvatske Sarajevo. - *Napomena urednika*.

pijedestal jedinog i isključivog načela i mjerila ispravnog djelovanja. Također, treba zamijetiti da dr. Krišto ne kritizira isključivo tumačenja samoga Lovrenovića, nego i one koji podržavaju ili uzimaju Lovrenovića kao svog žglasnogovornika' ("Lovrenović i drugi iz njegova kruga", str. 27.; "Lovrenović i drugovi", "Lovrenović i njegov krug", str. 31.).

Sama knjižica, a tako je naziva i sam autor žknjižica' (103 str.), sastavljena je od tri dijela. Prvi dio "Pripovijedanje I. Lovrenovića o bosanskim Hrvatima" zapravo je srž i izravna kritika Lovrenovićeve knjige (str. 1-36) dok su druga dva dijela ove knjižice već otrprie objavljene članci: prvi, "Nadbiskup Josip Stadler u svjetlu naprednjačkog tiska (1904-1908)", objavljen 1999. (tri godine prije pojavljivanja Lovrenovićeve knjige!) u *Časopisu za suvremenu povijest*, Zagreb (str. 37-80), te drugi članak "Uloga Ive Pilara u hrvatskom organiziranju u Bosni i Hercegovini", objavljen 2001. (godinu dana prije objavljivanja Lovrenovićeve knjige!) u: *Godišnjak Ivo Pilar* (str. 81-103). Oba ova članka, iako na prvi i letimičan pogled nisu izravna kritika Lovrenovićeve stajališta, zorno ukazuju na izvore i ciljeve ne samo Lovrenovićeve stajališta nego i "na neke dugovjeke objede i trenutačne ideološki i politički motivirane nesuvislosti" (Predgovor samog autora).

Iako se želim, uglavnom, zadržati na prvome dijelu ove knjižice tj. na Krištoinoj izravnoj kritici Lovrenovićeve knjige, ne mogu ne spomenuti već spomenuti članak o nadbiskupu Josipu Stadleru koji je autor uvrstio u ovu knjižicu a tako jasno očitava stav i nastup dr. Krište, ne samo prema Stadleru nego općenito njegov pristup povijesnim događajima i osobama. Njegov stav nije unaprijed obranaški, niti bira dokumente i izvore da bi dokazao svoje

postavke, nego donosi gotovo sve izvore koji mogu rasvijetliti i pomoći boljem razumijevanju, bez obzira da li mu pojedini izvori i interpretacije išle u prilog. On čak ide i korak dalje te je i sam kritičan ali ne "gnjevno, netrpeljivo, simplificirano ili razrogušeno" (Krišto takvim riječima opisuje Lovrenovićev stav prema nadbiskupu Stadleru, str. 20). U zaključnim mislima u svome članku o Stadleru dr. Krišto je kritičan prema Stadleru ali ne na 'lovenovićevski' način. On piše: "Prvi nadbiskup vrhbosanski ne samo da se pokazao autoritativnim, nego je, čini se, ponekad i takt zanemarivao, te je stvarao neprijatelje tamo gdje mu oni objektivno nisu bili ili barem gdje ih nije morao stvoriti. Možda su bosanskohercegovački fratri najbolji primjer za to. Istina, Stadler je u zemlji povjerenoj brizi franjevac našao bosanskohercegovački puk prilično zapušten" (str. 78). Malo dalje dr. Krišto nastavlja: "Premda se za Stadlera ne može reći da nije imao političkih i drugih promašaja, portretiranje njegovih političkih protivnika je najčešće neutemeljeno" (str. 79). Više je nego vidljivo da dr. Krišto ne nastupa niti napadački ostrašćeno niti apologetski neobjektivno. Raznolikost povijesnih dokumenata i izvora Krištin su najjači argument.

U prvom dijelu ove knjižice, njezinoj okosnici, tj. izravnoj kritici Lovrenovićeve knjige, dr. Krišto kritizira njegov "pripovjedalački" pristup iznad kojega se ne uspijeva uzdignuti, zapravo Lovrenovićeve knjige, drži Krišto, nije strogo govoreći povijesna nego su njegove interpretacije "bolje reći uzdasi zaljubljenika u Bosu i bosanske fratre. O ljubavima, dakako, nije potrebno ni uputno sporiti se niti je moguće 'urazumiti' zaljubljenika" (str. 2). Ipak, čini mi se, da se dr. Krišto upušta u 'urazumljivanje zaljubljenika' identificira-

jući tri Lovrenovićeve dominantne preokupacije i omiljene teme kroz koje on daje svoje interpretacije povijesnih događaja.

“Hrvatstvo Bosne i posebnost bosanskog hrvatstva”

Među glavne značajke tog hrvatstva Bosne svakako je jezik koji Lovrenović, drži dr. Krišto, namjerno izbjegava nazvati pravim imenom, a i kada to čini, onda je to “s dobrom dozom kvalifikacija” (str. 4). Zapravo, Lovrenovićevo argumentiranje i inzistiranje na posebnosti jezika bosnaskih Hrvata te njegova skandaliziranost prihvaćanjem standarda hrvatskog jezika koji danas vrijedi u Hrvatskoj kod bosanskih Hrvata “služe samo za to da se odredi prema sadašnjim političkim pitanjima...” (str. 7). S obzirom na etničku pripadnost i identifikacije bosanskih Hrvata, Krišto kritizira Lovrenovićeve gotovo uvijek prisutne konotacije o mogućnosti identifikacije vlastitog nacionalnog identiteta kao bosanskoga. Treba istaći da dr. Krišto prihvaća Lovrenovićevu podjelu hrvatskog korpusa na tri kulturno-civilizacijska kruga (srednjoeuropski, mediteranski i orijentalni) ali kritizira ga kada “izdvaja onu bosansku komponentu i uzdiže je na pijedestal, čineći je paradigmom u odnosu na druge dvije” (str. 11).

“Bosna i njezini franjevci”

I u ovoj drugoj dominantnoj preokupaciji i omiljenoj temi kod Lovrenovića, dr. Krišto vidi odveć pojednostavljeno interpretiranje događaja i osoba u kojima su oličjenje dobra isključivo bosanski fratri a njihovi antipodi su biskupsko svećenstvo koje on “kritizira, bagatelizira i sotonizira” (str. 12). Najočitiiji primjer ‘ideologiziranja gledanja na stvarnost’ očituje se u Lovre-

novićevu stavu prema prvom vrhbosanskom nadbiskupu Josipu Stadleru i njegovu nasljedniku Ivanu Šariću, tvrdi dr. Krišto. Na momente se čini da koristi vrlo oštre, čak i prejake kvalifikacije kada kritizira Lovrenovićev stav prema Stadleru: “u ocjeni Stadlera Lovrenović nije maknuo od dozlaboga ideologizirane slike koju je ponudila vikotornovakovska propaganda i susljedna historiografija” (str. 16); “Lovrenović usvaja nebuloznu i potpuno neutemeljenu, dakle i neopravdanu, sintagmu V. Novaka o Stadlerovu ‘katoličkom hrvatstvu’” (str. 17). Lovrenovićevu interpretaciju Stadlerove uloge kao glavnog inicijatora i oblikovatelja Prvog hrvatskog katoličkog sastanka u Zagrebu 1900. god., dr. Krišto naziva “potpuno neutemeljenom tvrdnjom” (str. 18), da bi kasnije otišao i korak dalje tvrdeći da je Lovrenovićevo tumačenje Stadlera, koji je navodno smjerao da ‘katolicizam postane ideološka osnova i armatura svehrvatskog identiteta’, jednostavno nebulozno. “Lovrenović je i te nebulozne ideje preuzeo od onih koji papagajski ponavljaju V. Novaka” (str. 19). Dr. Krišto pobija i druge njegove tvrdnje i tumačenja koja se direktno ili indirektno tiču Stadlera: “Lovrenović prenosi tvrdnje nekih drugova da se Stadler sudobio sa Zajednicom budući da nije htio muslimane u njoj”, a dr. Krišto odgovora neuvijeno i jednostavno: “To jednostavno nije točno” te dalje u tekstu pojašnjava sam događaj (str. 19). Ne želeći nimalo ublažavati Krištin rječnik i kvalifikacije Lovrenovićevih interpretacija, ipak mi se one čine kao logičan odgovor na način i stil kojim Lovrenović, odveć pojednostavljeno i jednostrano, kvalificira i opisuje pojedine osobe i događaje (Npr. Lovrenovićeva interpretacija bleiburške tragedije gdje su svi veći krivci od izravnih počinitelja tog pokolja ili Ivana Šarića kojeg opisuje kao

'neumornog skribenta' koji je 'klisnuo' ili kad Stepinčevu hrabrost i dosljednost svodi na 'vjersko-nacionalni zelotizam' a kao bolje i alternativno rješenje za ono doba stavlja 'praktičnu formu življenja' predstavljenu u fra Josipu Markušiću i Udruženju katoličkih svećenika itd.). Naravno, dr Krišto kritizirajući ovakve Lovrenovićeve interpretacije i stajališta, 'ideološka iskrivljenost', nipošto ne želi umanjiti niti prešutjeti zasluge franjevacu u Bosni: "Možda je potrebno ponovno istaknuti da bosanski (i hercegovački) franjevci nisu predmet sadašnje rasprave, a kad bi i bili da imaju dovoljno kredita zbog kojega ih se ne bi moglo jednostavno omalovažiti" (str. 21).

"Mrzitelji Bosne"

I u ovom trećem dijelu izravne kritike Lovrenovićeve knjige dr. Krišto iznosi argumente i stajališta nasuprot njegovoj interpretaciji po kojoj su Franjo Tuđman i njegov HDZ najveći, ali ne jedini, neprijatelji i protivnici Bosne i Hercegovine, tj. najdogovorniji su za stanje u kojemu se našao hrvatski narod u BiH. ("Uz Tuđmana i HDZ i vodstvo Katoličke crkve BiH - samo biskupe i njihovo svećenstvo - Lovrenović smatra odgovornim za takvo stanje nad kojim se skandalizira", str. 25). Nabrajati pojedinačno sve Krištine argumente protiv ovakvih Lovrenovićevih interpretacija oduzima odveć vremena i prostora a zajednička im je oznaka "Lovrenović je strastveno neobjektivan i jednostran u prosudbi" (str. 22). Zapravo, "tu je, ponovno, bojim se, na djelu Lovrenovićevo nagnuće da za sva stradanja Hrvata, od

Bleiburga od den Haaga, krivi Hrvate a ne počinitelje", drži dr. Krišto (str. 32).

Detaljno čitanje i prosudba o ovoj knjižici dr. Krište ne bi smjela biti shvaćena kao tek puki osobni izbor među mnoštvom knjiga i knjižica, nego kao knjižica otvorenosti i spremnosti da se barem sasluša i 'druga strana', bez obzira godilo to nekome ili ne (amicus Plato, sed magis amica veritas).

Knjiga na knjigu I. Lovrenovića o (bosanskim) Hrvatima autora dr. Jure Krišto nije smao tek 'neka druga interpretacija' ili 'akademsko cjepidlačarenje o davnim povijesnim događajima i osobama', nego hrabar iskorak u nadilaženju ideologiziranih tumačenja, isključivosti i pretjerane pojednostavljenosti u interpretiranju događaja i osoba iz povijesti Bosne, bilo daleke i davne, bilo bliske i sadašnje. Charles Wolf Jr. piše: "Oni koji ne proučavaju svoju povijest ponavljat će njezine pogreške. A oni koji proučavaju, naći će bolji način da čine pogreške." Knjižica dr. Jure Krište treba biti onima koji žele proučavati svoju povijest ne pomagalo da 'ponavljaju njezine pogreške' niti pomagalo 'da bolje čine pogreške', nego istinsko pomagalo u prosuđivanju povijesnih događanja. Stoga, bez obzira što tko mislio ili pisao o knjizi dr. Jure Krište, ali i o knjizi Ivana Lovrenovića, na mojoj polici knjiga one će obadvije stajati (jedna uz drugu!), jer, parafrazirajući neku drevnu indijsku priču, nitko nema pravo kad nade komadić istine učiniti od nje jednu, jedinu, isključivu i apsolutnu istinu koja bi bila mjerilo svima i svačemu.

Ivica Mršo